

Răsfoind „Istoria ieroglifică”, mi-a venit ideea să aleg unele cuvinte explicate de Cantemir şi apoi să le compar cu expicaţiile aceloraşi cuvinte găsite în Dex. Cea mai puternică impresie a fost că atunci (pe la 1700) oamenii (sau…eruditul Cantemir numai?) erau mai direcţi în ce spuneau, se mergea pe principiul că oricine trebuie să înţeleagă explicaţiile unor cuvinte din dicţionar. În prefaţă, autorul ne dă un sfat bun de urmat chiar şi azi: „*Cătră cititoriu*” *„Vi i şti, iubitule, […] spre alalte învăţături grele, trebuitoare numere şi cuvinte, dându-te, a le modoveni sau a le români sileşte, în moldovenie elinizeşte şi în elinie moldoveniseşte. Însă cu atâta îndestulit să nu fii, foarte bine cunoscând pre Dumnădzău a toate darurile deplin dăruitoriul, amândoi noi a-l ruga rămâne ca toată învăţătura loghicăi pre limba noastră în curând să vindem , carea învoind Puternicul, în curând de la noi o nedejduieşte.”*

Să vedem cum sunt explicate unele cuvinte în a sa

”
Scară a numerelor şi a cuvintelor streine tâlcuitoare
”

(dicţionar explicativ cum spunem astăzi) de Cantemir în „Istoria ieroglifică” şi ce putem găsi azi despre aceleaşi cuvinte explicate în dicţionarele moderne. Mie, tare mi-e teamă că „loghica” în exprimare cât mai directă s-a cam pierdut…Şi într-o limbă în care cuvintele sunt prea savant explicate, cred că „aflatul în treabă” se poate observa foarte uşor, din păcate, nu doar în limbaj. Se observă în TOT!...Câteva exemple:

Avocat= acela ce trage pentru altul pâra cu plată (Cantemir)

AVOCÁT, -Ă s. m. f. persoană care are calitatea de a acorda asistență juridică (Dex)

Ce spune Cantemir nu poate deranja pe nimeni. Până la urmă, acesta-i rolul avocatului.

Agonia= lupta care face trupul cu sufletul în ceasul morţii (Cantemir)

AGONÍE, agonii, s. f. Stare a organismului care precede moartea.(Dex)

Definiţii asemănătoare. Se poate şi aşa…

Antidot=leac împotriva boalei ce se dă (Cantemir)

ANTIDÓT s. n. substanţă care neutralizează efectul unei otrăvi, acţiunea unui virus, a unor bacterii; (Dex)

Dacă un organism este supus otrăvirii, unui virus sau unor bacterii, se dă un „leac” împotriva „boalei”. Cantemir spune tot în câteva cuvinte…

Dialog= voroavă care ieste tocmită cu întrebare şi răspundere (Cantemir)

DIALÓG ~uri Schimb de vorbe sau de idei pe cale orală (între două persoane); discuție; convorbire. (Dex)

Acceptabile ambele definiţii, dacă în loc de „voroavă” scriem „vorbă” şi în loc de „răspundere” (care are alt sens azi) scriem „răspuns”.

Energhie= putinţa a face făcătorie, lucrare (Cantemir)

ENERGÍE, energii, s. f. 1. Capacitate a unui sistem (fizic) de a efectua lucru mecanic în trecerea dintr-o stare în altă stare dată (Dex)

Explicarea unui cuvânt folosind cunoştinţe dintr-un domeniu (fizica) mi se pare de neacceptat pentru un dicţionar din care ar trebui să ne lămurim despre ce-i vorba fără a avea cunoştinte specifice din acelaşi domeniu (adică tot din fizică). Cantemir spune clar şi la obiect. Dacă ai energie, faci o lucrare. Altfel, nu…Se poate spune şi simplu ce este energia!

Eclipsis=întunecarea soarelui sau a lunii (Cantemir)

ECLIPSÁ= A întuneca total sau parțial un corp ceresc, interpunându-se în calea razelor lui de lumină sau între el şi soare (Dex)

Spune ce este „eclipsis”, fără a intra în descrierea fenomenului, cum face Dex-ul.

Galactea= drumul carile să vede pe ceriu (Cantemir)

O reuşită încercare de a sintetiza într-un singur cuvânt „Calea Lactee” şi „galaxie”? Oricum, mie mi-a plăcut…

Gnomon= ceasornic de soare, umbra soarelui carea arată ceasurile (Cantemir)

GNOMÓN, gnomoane, s. n. Instrument antic folosit pentru a determina meridianul locului, constituind cel mai vechi tip de cadran solar. (Dex)

Definiţia din „Istoria ieroglifică” e mult mai exactă şi arată principiul de funcţionare. În Dex, dacă se pune problema „meridianului locului”, e posibil ca unii care ar dori să ştie ce este un „gnomon” şi mai ales la ce foloseşte să nu se lămurească atât de uşor…

Ironic= cuvânt cu carele lăudăm pe cel de hulă şi hulim pe cel de lăudat în şagă (Cantemir)

IRÓNIC, -Ă, ironici, -ce, adj. Căruia îi place să facă ironii, să ia în râs; zeflemist, batjocoritor (Dex)

Cantemir e mult mai precis în explicaţia sa! Dacă mergem după Dex, ce-ar fi ca, de exemplu, cuvântul „nebunatic” să-l explicăm prin „ cel căruia îi place să facă nebunii”?

Metafizica= învăţătura carea arată lucruri mai sus de fire (Cantemir)

METAFÍZICĂ s. f. Parte a filosofiei care studiază ştiinţa despre fiinţa ca fiinţă (Aristotel), domeniul suprasensibilului de dincolo de lumea exterioară (Thomas d'Aquino), stabilirea principiilor prime indubitabile ale existenţei şi cunoaşterii (Dex)

Intrăm in filozofie şi cred că nu-i cazul să ne punem cu autorul „Istoriei ieroglifice”…Definiţia lui Cantemir e cea mai bună! Scurtă şi la obiect!

Porii= găurici prin piielea omului, prin care ies sudorile (Cantemir)

POR, pori, s. m. 1. Mic orificiu pe suprafaţa pielii, care corespunde cu canalul excretor al glandelor sudoripare şi sebacee (Dex)

Cum spune Cantemir e mai uşor de înţeles pentru oricine!

Pronostic= cunoştinţă înainte, gâcitoare, gâcire (Cantemir)

PRONOSTÍC ~uri n. Ipoteză emisă asupra posibilităţilor de desfăşurare a unor evenimente, acţiuni sau fenomene, bazată pe cunoaşterea împrejurărilor care le generează. (Dex)

În Dex e mai complicat explicat.

Paradigma= pildă, asemănare a cuvântului, arătare prin chipurile ştiute (Cantemir)

PARADÍGMĂ s. f. Ansamblul formelor flexionare ale unui cuvânt. Tablou al formelor unui cuvânt dat ca model pentru flexiunea unei părţi de vorbire sau a unei clase din cadrul unei părţi de vorbire. (Dex)

Temperament= aşedzământul, stâmpărarea firii, întregimea sănătăţii (Cantemir)

TEMPERAMÉNT s.n. 1. Totalitatea particularităților individuale ale psihicului omenesc, manifestate prin rapiditatea și intensitatea desfășurării proceselor psihice și prin gradul de sensibilitate; fire (Dex)

Fantazie= părere, închipuirea minţii (Cantemir)

FANTEZÍE, fantezii, s. f. 1. Capacitate omenească de a crea noi reprezentări sau idei pe baza percepţiilor, a reprezentărilor sau ideilor acumulate anterior (Dex)

Dacă vreţi să înţelegeţi ce însemnă dialectica, metafizica, paradigma, temperamentul, fantezia, ştiţi care dicţionar vi-l recomand…

Musele= şapte surori, carile să dzic boadzele cântării şi a dăscălii să fie (Cantemir)

MÚZĂ s.f. Fiecare dintre cele nouă zeiţe, fiice ale lui Zeus, care ocroteau artele şi ştiinţele; (p. ext.) zeiţa poeziei, inspiratoare a poeţilor (Dex)

Pe vremea lui Cantemir se cunoşteau doar şapte muze. În afară de asta, explicaţiile din Dex sunt mai uşor de înţeles.

Praxis= facere după învăţătură (Cantemir)

PRÁXIS s. n. (Înv.) 1. Pricepere dobândită printr-o practică îndelungată; experiență, rutină.(Dex)

Întâi înveţi, apoi treci la „facere”. Simplu!

Fiziognomie= ştiinţa firii de pre chipul obrazului şi a tot trupului (Cantemir)

FIZIONOMÍE, fizionomii, s. f. 1. Totalitatea trăsăturilor feţei cuiva care determină expresia ei particulară; chip.(Dex)

Ne uităm la semenii noştri şi ne plac sau nu, de la prima vedere. Oare de ce? Citiţi ce este „fiziognomia”!...

Să ne amintim că Dimitrie Cantemir spunea:

„Semnul înţelepciunii este ca din cele văzute sau auzite a adulmeca pe cele nevăzute şi neauzite, şi a socoti cele viitoare din cele trecute.”

Cuvinte care i se potrivesc de minune marelui cărturar. Dacă n-ar fi scris nimic altceva în afară de această „Scară a numerelor şi a cuvintelor streine tâlcuitoare”, tot ar fi fost suficient ca să fie unul dintre marii învăţaţi pe care i-am avut!